

rad (»Prilozi...« ibidem str. 101.); Uroš Džonić, Rad Jovana Tomića u Narodnoj Biblioteci (ibidem p. 114); i Dr. Miodrag Ibrovac, Jovan Tomić kao profesor knji-

ževnosti (ibid. str. 123.); Emil Oman (H a u m a n t), Jovan Tomić (ibidem str. 128.); Uroš Džonić, Bibliografija Jovana Tomića (ibidem p. 307.).

PUBLIKACIJE.

Никола Радојчић, Српски Абагар. Прештампано из »Etnologa«. Лубљана, IV. 2, 1931.

I ako više manje svaki libellus habet suum fatum, čitaocē će našega časopisa nada sve zanimati, šta kaže autor o prošlosti ove citirane radnje: »Skoro je teško verovati — veli pisac — da u našim javnim bibliotekama ima još lepих iznenađenja za nauku. Osobito u dobro uređenim, gde rade pažljivi naučenjaci i gde je razvijeno zanimanje za sva naučna pitanja koja se danas mnogo pretresaju. Pa ipak izgleda da ima takvih iznenađenja još dosta. Bar ja sam jedno opet doživeo. Pre nekoliko godina pokazao mi je g. J. Glonar, bibliotekar Kr. državne biblioteke u Ljubljani, ranije Licejske, Študijske, dve daske s drvorezima u 4 stupca na obadve strane, na kojima su se lako raspoznavali ćirilski tekstovi i slike. On je bio tako ljubazan i dao mi je skinuti drvoreze na 4 lista hartije pa mi ih je ustupio na proučavanje; veličina dasaka je 41 : 29 cm... Rado priznajem da sam se mnogo namučio, dok sam ušao u trag nepouzdanim i pouzdanim vestima o ovim drvorezima i dok sam utvrdio odakle su slike i tekstovi pregledani, te tako odredio vreme, kada su Ljubljanski drvorezi mogli najranije postati. O rezultatima svojih istraživanja napisao sam mali izveštaj za »Narodnu Starinu« još 28. marta 1924. Taj je složen i ispravljen. Određen je za devetu svesku toga napaćenoga lista i godinama čeka da izade. Možda će nemarni čitaoci, koji ne pomažu dovoljno list, pustiti još dugo 9. svesku »Narodne Starine« u tami čekanja, pa je šteta da s njom čami i izveštaj o Ljubljanskim drvorezima, pošto je vrlo važan, i — još više — pošto su istraživanja o sličnim spomeniku udarila nesumnjivo jednostranim i krivim putom baš zato što Ljubljanski drvorezi nisu poznati u nauci. Zato nekada moja beleška u »Narodnoj Starini« važi kao prethodni izveštaj, a ovde ću (u citiranoj radnji!) pokušati potpuno razjasniti ovaj zanimljivi ljubljanski spomenik, iz najtežih srpskih dana, koji je dosad u nauci skoro sasvim nepoznat.

Ovako se, dakle, tom prilikom osvrnuo jedan od nekad najgornjih suradnika »Na-

rodne Starine« na fatalni slučaj i pitanje naših zaostalih svezaka, i prijeka je dužnost bila i gornjim citatom ponovo i ovdje potsjetiti sve naše čitaoce, da taj problem još uvijek, iza toliko godina, nije bilo moguće riješiti, i da su jedino pravi prijatelji časopisa doista kadri da pribiranjem novih pretplatnika i urednim pretplaćivanjem izazovu doštampavanje zaostalih svezaka »Narodne Starine«.

Pisac je razdijelio raspravu u četiri poglavlja. U prvom objašnjava šta je na ljubljanskim pločama. To je dakle prije svega ksilografski materijal za tehniku reprodukcije koja je u ostaloj Evropi bila uobičajena prije izuma štampe, a poslije služila isključivo za ilustracije, no u ovom slučaju odvojak je to rada starih srpskih štampara, koji su započeli poslovanje još u XV. pa naročito u XVI. stoljeću. Dr. Radojčić misli iza navoda iz Valvasora, Kopitara (1831. o bugarskom Abagaru) i P. Radicsa, da su te »ljubljske ploče« dio Kopitarove ostavštine, a ne zna se točna provenijencija. S tih ploča otiskivani su sveti zapisi, molitve, u cjelini kao knjižica i pojedinačno na listove da posluže u jednaku svrhu koja je u katoličkom dijelu naroda poznata pod imenom »svetih sličica«, šta više, zapravo, i kao (h)amajlija (amulet) u prijašnje vrijeme s manje religiozne rigoroznosti. Do naših je dana poznata gramzivost širokih slojeva, naročito u jugoistočnom dijelu naroda, za sv. moštima i odatle razaranje mnogih relikvija (i fresaka, n. pr. u svrhe liječenja, ali i poradi najrazličnijih potreba). Kada nije bilo originala dobri su bili i surogati za amulete, koje je valjalo uvijek nositi uza se, n. pr. u pojasu, u njedrima itd. Namjesto pravih sv. mošti širi se slojevi moradoše zadovoljiti i sličicama svetaca. Proces vjerovanja bio je tu isti kao uopće u ljudskoj kulturi s procesom krvnih i inih žrtava koje su zamijenili votivni darovi (mjesto blaščeta mogao je poslužiti i mali voštani model, itd.) Sama riječ »abagar« izvedena je prema legendi o kralju Abgaru V. Ukkami (Crnomu) iz Edesse za koga predača tvrdi da je s Isusom iz Nazareta izmijenjivao pisma a konačno ga je Tadej obratio na kršćanstvo (no historijski stoji da je tek oko g. 200. p. Ch. prešao na kršćanstvo Abgar i to IX.). Pod imenom »abagara« podrazumijevaju se, zatim, najstarije slike

Hristove, a što dalje, kao i u ovom slučaju, to je kod Bugara i evo kod Srba »rukovijet« sv. slika i spasonosnih znakova i molitava.*

Na ljubljanskim pločama se nalaze mnogi krstovi s mnogim slovima oko njih, slike rimskoga cara Konstantina i njegove matere Jelene, formula za različite zdravstvene pripomoći pobožnom hristijaninu, onda slika Hristova, zatim Bogorodice, sv. arhistratiga Mihaila, sv. Jovana Preteče, sv. Nikole, sv. apostola Petra i Pavla, sv. Georgija, sv. Dimitrija, sv. vračeva Kozme i Damjana, sv. Kirika i matere mu Julite, Gotovo su uz svaku sliku i natpis i kondak i tropar. Na drugoj ploči su sv. Petka i sv. Nedelja, te evangelisti Matija, Marko, Luka i Jovan, ekscerpti iz evangjelja i drugih tekstova (pa i egzorcističkih i apokrifnih), a karakteristično je za kraj postanja i upotrebe ovih ploča što se vještica u jednoj molitvi zove »copernica«. Ima još i slika s molitvom sv. Grigoriju, namijenjena proganjanju gjavola. A kao pravi »abagar« na kraju druge ploče nalazi se slika lika Hristovo na ubrusu koji nosi angjeo (dakle t. zv. Veronikin rubac).

Dr. Radojčić finom analizom utvrđuje zatim u II. poglavlju porijeklo slika i tekstova. Ukazavši na neke nedostatke u prethodnim radnjama Novakovića i Stojanovića o starim srpskim štamparijama (kada — mi bismo rekli — nije bilo »moda« raspravljati »sitnice« kao što je m. o. i stara grafika) auktor upozorava samo na razjašnjenja koja su o tomu dali Jacimirski i u najnovije doba kod nas dr. L. Mirković. Sva ta u prijašnja doba naznačivana »mnoga slova« oko krstova zapravo su pohvale krstu i molitve, a kod južnih Slovjena krst je bio ne samo slikan nego i vezen za pojas, da bi se nosio kao hamajlija. I zato je dr. Radojčić misaono zaključio, da se drvorezac ljubljanskih ploča, započinajući s krstom, nije ugledao samo u Zbornike Vukovića, nego da je vodio računa i o željama svojih savremenika »koji su čeznuli za što jačim slikama i molitvama u životu«. Pisac je potom napose prešao na utvrđivanje porijekla pojedinih slika i tekstova učeno komentirajući napose slučajeve apokrifa.

III. poglavlje studije dr. Radojčića govori »o vremenu i mestu postanka Ljubljanskih ploča«. »Mene ljubljanski drvorezi — kazuje auktor — najviše privlače kao tužan i zanimljiv spomenik iz najtežih vremena srpskog robovanja strancima, kada se u snim-

* O Avgaru u vezi sa samom legendom isp. studiju dr. Vl. R. Petrovića »Avgarova legenda u freskama Matejića« (»Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор« XII. св. 1. Београд 1932. стр. 11, и д.)

cima s njih gledala mila verska uteha i sigurna odbrana od nevolja života, koje su zaista bile mnogobrojne i gorke. Oni su jedan zbilja važan dokumenat iz gluhih vremena srpskog patničkog života, kada je naš narod podnosio nebrojena stradanja i u veri tražio leka i odbrane od njih. Namenjeni su najviše najbednijima među bednima, koji nisu mogli nabaviti ni štampanih knjiga, a kamo li rukopisnih. Znače bolno vraćanje natrag, jer su te drvene ploče izrezale načinom od početaka štampe zastarelim, pošto je drvorezac svoje slike i tekstove pregledao i rezao najviše baš po štampanim knjigama. Tako je utvrđen rok pre koga Ljubljanski drvorezi nisu mogli nastati. S punom sigurnošću sme se reći da su oni postali najranije posle polovine XVI. veka. To je sigurno, ali je veoma teško odrediti termin do koga su mogli nastati. To će, možda, moći filolozi sigurnije učiniti, i ja neću u njihov posao da se mešam, nego ću samo istaći da su tekstovi srbuljski, rezani, dakle, pre početka XVIII. veka, kada su širom otvorena vrata rusizma u srpsku književnost. Ja sam sklon verovati da su Zbornici Vukovića i Jakova iz Kamene Reke izazvali ove drvoreze, te da su, prema tome, nastali već u drugoj polovini XVI veka ili početkom XVII veka«.

Dr. Radojčić nije se ni u ovoj raspravi pokazao kao jednostrano uzani »nacionalni historik«, nego je prokušanom metodom opčehistorijskih komparacija namah posegnuo za poredbenom građom u zapadnom (latinskom) svijetu i u tomu sretno uspio, ukazujući i na slučajeve »duhovnih obrana« u katoličkom dijelu naroda, naročito u hrvatskoj glagoljskoj knjizi. Konačno je pisac sasvim razložno konstatovao, da je postanje ploča najverovatnije u zapadnim stranama naroda. Napokon u IV. poglavlju osvrnuo se dr. Radojčić na odnos Ljubljanskih ploča prema tzv. Bugarskom Abagaru i kaže, da je sam od sebe naslovio svoju radnju kao »Srpski Abagar« »iako se to ime nigde na njima ne spominje i čak je među Srbima nepoznato, pošto ga oni čitaju kao »Avgar«. No onda iznosi krupne razloge za to, jer su legende o Abgaru »po mišljenju vernih (bile) najkласičniji primer kako slika i pisane reči mogu izlečiti«. Uostalom, Avgarovo se pismo nalazilo i u Zborniku Vičentija, sina Božidara Vukovića, odakle je i drvorezac Ljubljanskih ploča najviše crpio, pa je upravo to pismo (u stvari doduše apokrifno) podloga i opravdanje cijelog drvoreševog rada. Zatim, naslov »Srpski Abagar« opravdava i egzistencija takvog bugarskog, istoimenog zbornika, prve bugarske štampane knjige, štampane doduše na srpskohrvatskom jeziku 1651. u Rimu (biskup Filip Stanislavov). »O motivima rada F. Stanislavo-

va vladalo je dosad složno shvatanje, da je svojim Abagarom želio uvesti i utvrditi rimokatoličanstvo među Bugarima, osobito među tzv. Pavličanima, koje smatraju ostatkom Bogomila u Bugarskoj. Ideja Stanislavova priznata je kao originalna, dok se za njegovu knjigu, što se sadržine tiče, davno utvrdilo da je velikim delom pregledana iz Rituala Vartolomeja Kašića i iz rukopisnih zbornika s apokrifnim tekstovima... Delo je smatrano, dakle, originalnim po ideji i zanimljivom načinu obrade. Istraživači su se najviše mučili s apokrifima u njemu, za koje je Stanislavov morao znati da su od njegove crkve zabranjeni, pa ih je ipak uneo u svoga Abagara, i čak ih je Propaganda u Rimu štampala. Zaista čudo«. Dr. Radojčić iza pregleda naučne literature o problemu misli, da je »mudra unijatska propaganda suzbijala veoma često pravoslavna dela baš tako što je prilagođavala svoja i po obliku i po sadržini pravoslavnim, ali je unosila u njih tendenciju o papinskom primatu, što se smatralo glavnom svrhom unije... Primat je bio stupio na mesto »filioque«. To se, mislim, — veli dr. R. — oseća i iz raspravljanja na poznatom sinodu u Čiprovcu, u Bugarskoj, 1641, kada se mnogo pretresala opasnost čitanja jeretičkih i šizmatičkih knjiga za rimokatolike«. Iza razvijanja svojih teza o procesu unijačenja i o širenju molitava tipa Ljubljanskih ploča daleko u pravoslavni (vjerovatno i bugarski) istok, dr. Radojčić kaže: »F. Stanislavovu, koji je bio vešt jeziku i poznao narodne potrebe, bilo je povereno da sastavi što uspešnije oruđe za za rimokatoličku propagandu. I

on je sastavio svog Abagara, potpuno prema Ljubljanskim pločama. Naročito je pazio — kao što se u takvim slučajevima uvek čini — na spoljašnji oblik i na početak... Tek kada se uzme na um da je Bugarski Abagar sastavljen za suzbijanje sličnog pravoslavnog dela, onda je jasno kako je Stanislavov mogao uneti u njega i apokrifnih tekstova. Morao je, ako je želio svojim spisom suzbiti pravoslavni s takvim i sličnim tekstovima«. Dok je Srpski Abagar imao većinu svetitelja koji su uobičajeni kao krsne slave sa troparima i kondacima unijatski ih je morao ispustiti. Prosti svijet navodno nije mogao shvatiti nove molitve uz stare svetitelje, n. pr. uz Konstantina i Jelenu došla je molitva za crkvu, uz arhanđela Mihaila molitva na času smrti, uz sv. Nikolu molitva za putnike, ali uz sv. Georgija molitva za neplodnu ženu, a uz sv. Dimitrija molitva da čovjek neprestano slavi Boga, a to dvoje potonje bilo je oprečno pravoslavnoj sredini i to je, navodno, moralo kočiti produ.

Dr. Radojčić završava svoju studiju isticanjem, da se proučavanje Bugarskog Abagara mora uputiti još jednim novim, najvažnijim, pravcem, a to je uporedba sa srpskim tekstovima, dok je piščevom publikacijom Ljubljanskih drvoreza i učinjenom komparacijom jasno u koju je svrhu zapravo postao Bugarski Abagar. »...nije toliko namenjen širenju i utvrđivanju rimokatoličanstva koliko pobijanju pravoslavlja, i to načinom i sredstvima koji su izgledali za ono doba najpodesniji«.

M.

B I L J E Š K E

* 700-godišnjica čazmanskoga kaptola. 8. svibnja o. g. proslavio je kaptol u Varaždinu svoj jubilej: 700 godina otkad je 1232. zagrebački biskup Stjepan II. osnovao selo Novu Čazmu i ondje uređio u crkvi Duha Svetoga kaptol sa 12 kanonika. Taj je novi kaptol bio u nekoliko ovisan i o kaptolu prvostolne crkve zagrebačke. U XVI. stoljeću prebjegli su čazmanski kanonici u Zagreb poradi provale Turaka u Čazmu, ali se nijesu sjedinili sa kaptolom zagrebačkim: jedan i drugi bili su »loci credibiles« i obavljali svoje pravne funkcije kao takovi. Nego poradi provale Turaka ostao je čazmanski kaptol tako reći bez ikakova imanja, koja mu nijesu vraćena ni iza reokupacije. Biskupi zagrebački podijeljivali su u to vrijeme toga radi čazmanski kanonikat uglednijim župnicima i najviše zagrebačkim prebendarima. Čaz-

manski kaptol dobio je 12. IX. 1550. od Ferdinanda I. potvrdu da mu pečat važi i izvan Čazme. Kroz peripetije i nastojanja čazmanski je kaptol dočekao da cesar Franc I. 1800. arogira sebi pravo imenovanja čazmanskih kanonika, a 1806. podijelio im je Lepoglavu uz pristojališta bivši posjed Pavlina, koji je red 1786. dokinuo Josif II. Godine 1811. preselio se čazmanski kaptol u Varaždin gdje mu je i danas sjedište, (proboravivši u Lepoglavi od 1807.). Uzrok seobe međutim ponajviše je bila funkcija kaptola kao »locus credibilis« koja je važila sve do 1848. te je strankama bio Varaždin pristupačniji. S tim u vezi preseljen je, dakako, i arhiv kaptola čazmanskoga i smješten u Varaždin u župskoj crkvi nad sakristijom gdje se i sada nalazi kao prvoklasno vrelo građe za hrvatsku historiju. Arhiv je ureden kao malo